

KNIHOVNY A KNIHOVNY DNES A ZÍTRA

*Rudolf Vlasák, Ústav informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy*

Úvodem

Před několika málo lety jsem se v návaznosti na jednání o našem novém knihovnickém zákonu v jednom příspěvku snažil upozornit na skutečnost, že „není knihovna jako knihovna“. Tento banální poznatek jsem ovšem nemínil jako hodnocení rozdílných kvalit, velikostí či architektur knihoven, ale jako klíč k logičtějšimu uvažování o tom, kde je a kam kráčí knihovnictví. Podívoval jsem se nad tím, že se i v úvahách renomovaných odborníků toto zásadní kritérium, zcela radikálně orientující veškeré úvahy o současnosti a budoucnosti této instituce a s ní související profese, opomíjí skutečnost, že kromě veřejných knihoven a veřejných knihovnických služeb existuje ještě úplně jiná a přitom také v podstatě knihovnická profese se svými institucemi i službami. Jde o to, že totiž nelze slučovat problematiku služeb veřejných a "neveřejných" knihoven. Stalo se u nás, a to přímo doktrinálně, v tzv. Lipovského zákoně z roku 1959, že byla stavěna proti tehdy do pekel odsouzeným „kosmopolitním dokumentalistům“ jednotná socialistická soustava knihoven. Proč o tom hovořím? Toto reziduum se totiž nepodařilo vymýtit ani na konci 90. let, kdy už samozřejmě o politikum boje za masové zpřístupnění vědy a kultury těmito institucemi nešlo. I do nového tisíciletí převážil názor vycházející z přesvědčení, že musí být zákonem, přestože vycházejícím z resortu kultury, podchycena jednotná soustava bez výjimky všech knihoven.

Samozřejmě to zanechalo důsledky v různých nedorozuměních mezi knihovníky skutečně veřejných knihoven a profesí, která spojuje knihovníky a ty, kteří nevykonávají sice knihovnické odborné činnosti, jako je akvizice, katalogizace, správa a půjčování jednotek knihovních fondů a bibliografie, ale z těchto základních pracovních činností vycházejí, aby sloužili nikoli veřejnosti, ale oborovým specialistům vědeckými, technickými a ekonomickými informacemi. Náš nový zákon samozřejmě ne zcela vyhovuje např. vysokoškolským knihovnám, o knihovnách výzkumných ústavů a vůbec výzkumných a vývojových institucí a zejména knihovnách, často součástí informačních středisek velkých průmyslových podniků, ani ne-

mluvě. Ani např. tvrzení, že i vysokoškolské knihovny jsou v USA a v dalších vyspělých zemích zpravidla přístupné i širší veřejnosti, neobstojí. Tyto knihovny, a to i u nás, i když jsou veřejně přístupné, včetně Knihovny Akademie věd České republiky, nejsou statutárně knihovnami sloužícími všem občanům k uspokojení těch potřeb, které z podstaty své existence uspokojují veřejné knihovny. Jsou orientovány na služby vyžadované vzdělávacím a výzkumným procesem školy, resp. jiné odborně profilované instituce, a nikterak se nepřizpůsobují potřebám obecně definované „veřejnosti“, která je v některých případech také navštěvuje. Ta může využít pouze toho, co už tyto knihovny dané instituci na nejvyšších stupních vzdělávání, výzkumu a vývoje poskytují. V žádném případě ale nejde o zpřístupnění vědy masám. A legislativa? Ta se musí odvíjet logicky právě tak, jako tomu je u zákona pro veřejné knihovnictví od resortu kultury, pro vysokoškolské knihovnictví od zákonů o vysokých školách a pro knihovny sloužící výzkumu a vývoji v průmyslu a obchodu zase od legislativy vztahující se k vědeckotechnickému rozvoji státu. Bohužel, vlivem ideologii neviditelné ruky trhu, vztažené v první polovině 90.let minulého století i na naši vědecko-technickou informační infrastrukturu, se ovšem jak ve školství, tak ve vědě a technice, příslušným knihovnám a s nimi také vědecko-technickým informacím zatím u nás zákonodárství velkým obloukem vyhýbá.

Knihovny a knihovny

Proč ta úvodní exkurse do legislativy? Sentiment s už snad nenávratně uplynulou dobou, kdy i naši vysokoškolští vzdělavatelé knihovnictví horovali za stírání rozdílů mezi vědeckými a lidovými knihovnami, a to minimálně od konce 19. století, kdy Henri La Fontaine a Paul Otlet založili mnoha knihovníky i dnes zneuznanou dokumentalistiku, prostě už není na místě. Je třeba velmi důsledně specifikovat nezastupitelnou úlohu skutečných, definicemi a manifesty tak prestižních světových organizací, jako je UNESCO vymezených **veřejných** knihoven (anglicky „public libraries“). V poslední době jsou to zejména dokumenty Evropské unie. Zde se např. v zásadním koncepčním materiálu – Zelené knize o úloze knihoven v moderním světě – o veřejných knihovnách píše: „V moderní společnosti je knihovna obzvláště důležitá jako prostředník, který zabezpečuje přístup všem občanům k poznatkům a kultuře na základě jejich vlastního přání. Investování do knihoven znamená investování do demokracie a rovnoprávnosti.“

Na rozdíl od institucí s tímto vznešeným posláním ale existují knihovny, sloužící zcela jiným cílům, a to na školách, ve výzkumných institucích a také v podnicích, které nejen vyrábějí, ale také vyvíjejí produkty, uplatňo-

vané na trhu. Je samozřejmé, že obě kategorie knihoven mají velmi mnoho společného. Je to vlastně celé „knihovnické řemeslo“, jehož základ tvoří katalogizační pravidla, způsob vedení výpůjčního protokolu, akviziční i skladovací technologie - vlastně celý zpracovatelský systém, který se stal předmětem řešení aplikačních softwarových systémů pro automatizaci knihovnických zpracovatelských procesů. Počítačům je skutečně jedno, jestli těmito systémy, jako jsou Aleph, Rapid, AK Sys, T-Series, Clavius atd. zpracovávají data knihovny veřejné, nebo vědecké. Jinými slovy není z pohledu řešení těchto softwarových systémů mezi veřejnými a ostatními knihovnami rozdíl. Naopak jsou mezi nimi rozdíly v objemu fondu, počtu čtenářů, převažujících druhů dokumentů apod.

To ovšem neznamená, že by se mezi knihovnami neměly dělat rozdíly, pokud jde o jejich **poslání** a z něho vyplývající **koncepce**. To všechno vyplývá z toho, komu knihovna slouží, neboť čtenář, uživatel, klient je cílem veškeré její činnosti. Je proto nepochybně podstatné, zda knihovna slouží ze zákona veškeré veřejnosti, včetně dětí a mládeže, nebo zda podléhá specifickým potřebám odborně vymezeného okruhu čtenářů, resp. uživatelů. Zejména z hlediska dnes předvídatelného vývoje nelze opomenout skutečnost, že vlivem uplatnění stále rostoucího vlivu kybernetizace se radikálně mění způsob, jakým se zpřístupňují ve společnosti informace. Veřejnost tak, jak je jako uživatelská sféra veřejných knihoven definována, k informacím přistupuje především prostřednictvím masmédií a knihovnu využívá v převažující míře k uspokojení svých kulturních a zájmových, včetně zájmově vzdělávacích potřeb. Ano, i veřejná knihovna se, pokud jím ještě není, musí stát také informačním centrem. Ovšem nikoli, jak se to v souladu s propagandou v minulém režimu tradovalo, cestou zvyšování podílu naučné literatury, pod heslem „věda a technika masám“. Jádrem informační činnosti veřejné knihovny je okruh tzv. občanských informací. V tomto směru jde především o zpřístupňování, resp. zprostředkování přístupu ke všem informačním zdrojům, s nimiž pracuje veřejná společenská správa, od vládních orgánů po místní samosprávu. Tyto informace se staly veřejnými díky legislativě vztahující se ve všech vyspělých demokraciích ke svobodnému přístupu k informacím (např. v USA se tak stalo už v roce 1966, a v 90. letech minulého století podepsal tehdejší prezident Clinton už zákon o elektronickém svobodném přístupu k tomuto okruhu informací – Electronic Freedom of Information Act – přičemž u nás se přece jen přes odpor mnoha politiků podařilo protlačit zákon č. 106 Sb. alespoň v roce 1999).

Veřejná knihovna ovšem stále zůstává významným subjektem v celospolečenském úsilí o zvyšování kvality života. V tomto směru jde

o zpřístupňování hodnotné umělecké literatury a také jiných forem umění, které lze s literaturou vhodně spojovat. V souladu s tendencemi rozvoje kultury a vzdělanosti a s tím spojených programů informatizace společnosti Evropské unie se úloha veřejných knihoven významně zvyšuje. Ať už jsou to projekty všeobecně vztahované na počítačovou a informační gramotnost obyvatelstva nebo projekty zaměřené na prohlubování vědomí o historii a významu kulturních tradic a ozvláštňování specifík jednotlivých evropských regionů, všude jsou veřejné knihovny chápány jako jedny z klíčových institucí, které mají tyto programy a projekty napomáhat realizovat. Pro veřejnou knihovnu je rozhodující právě region, v němž působí. Ne náhodou se v naší i zahraniční knihovnické legislativě objevují zvláštní paragrafy vztahující se k regionálním funkcím systémově výše postavených veřejných knihoven.

Zbývá ještě otázka, která je specifická právě pro naše knihovnictví. I podle nového českého knihovnického zákona existují veřejné knihovny, které byly vybudovány minulým režimem s cílem zpřístupnit vědu co nejširším masám. Už v jejich názvu se tehdy, i když už ne tak dnes, právě věda zdůraznila. A toto poslání je společensky užitečné, možno říci žádoucí, ať žijeme v totalitním socialismu, nebo v demokratickém kapitalismu. Jde jen o to, jak jej lze ve skutečnosti naplňovat. Musíme se především zeptat, jakým čtenářům, resp. uživatelům, v jakých profesích a jakým způsobem mohou sloužit. Nejprve je nutné přiznat, že žádná z těchto knihoven nemůže zajistit ani z malé části informační potřeby jakékoli vědecké profese. Ty jsou specializovány a slouží jim informační střediska a knihovny provozované a financované jejich zaměstnavateli – vysokými školami, výzkumnými ústavami, podniky. Žádná země, jakkoli bohatá, si nemůže dovolit financování deseti univerzální, všem oborům odpovídající knihovní fondy. Může to být jen „od každého něco“. Navíc se dnes, až na výjimky dosud ve využívání informační techniky humanitní a částečně některé sociálně vědné obory, orientují v informačních zdrojích na články, stati ze sborníků, výzkumné zprávy, disertace a v technice na patenty a normy. Tyto zdroje už začaly být a stále ve větším rozsahu budou přístupné především v digitální formě v globálně či alespoň celostátně působících elektronických knihovnách a databázových centrech. Odborná literatura (a s ní informace) musí být co do zprostředkovatelských služeb, které jsou specializovány, zajištěna specializovanými týmy, nejlépe založenými na úzké spolupráci s knihovnicko-informačních pracovníků a odborníků v dané profesi, která služeb využívá. Často si tyto uživatelé poslouží ve vyhledávání i získání informace samoobslužně. Tomuto způsobu informačních a knihovnických služeb se konec konců samy knihovny a zejména pak databázová centra a knihovnické ser-

visní elektronické systémy stále více přibližují, a to nikoli z altruismu vůči uživatelům, ale z čistě komerčních důvodů – čím masovější poptávka, tím vyšší výdělek – a o ten usilují i neziskové instituce. Kromě takto specializovaných služeb může ovšem, a ukázaly to zkušenosti ústředního celostátního rešeršního střediska v Ústřední technické základně a pak ještě v Národním informačním středisku ČR v Praze, fungovat pro odborníky takové pracoviště také jako regionální služba, a to právě v krajské, nebo i větší městské veřejné knihovně. Konec konců se taková služba už zajišťuje v Praze, a to jednak Národní knihovnou a jednak Státní technickou knihovnou. Regionální proto, že rešeršéři v tomto případě nemohou být specializovaní na obory, v nichž se informace vyhledávají, ale právě jen v rešeršních strategiích a v databázových systémech, které informace poskytují, a tudíž je při samotném procesu vyhledávání on-line velmi žádoucí osobní účast koncového uživatele. Tyto služby odborníkům pro jejich pracovní potřeby mohou v určitých typech veřejných knihoven dobře prosperovat, protože je podniky a organizace, kde tito odborníci pracují, nemohou z důvodů vysokých nákladů takové služby jen pro svoji potřebu rentabilně zajistit. Veřejná knihovna může takto jedním pracovištěm sloužit pro celý region. Tyto knihovny, a to ani na krajské úrovni, nemohou však svými knižními, časopiseckými a obecně dokumentovými tištěnými fondy uspokojit žádnou profesi. Vždyť jen např. v chemii, biologii, strojírenství nebo medicíně, pokud nejde o specializované pracoviště pro úzký podbor těchto a jiných disciplín, jde minimálně o spektrum tisíců titulů, s velkou převahou zahraničních periodik, nemluvě o dalších druzích dokumentů. Jen jediná univerzitní knihovna prestižnější školy v hospodářsky vyspělé zemi odebírá více než 10 tisíc titulů vědeckých časopisů, aby uspokojila čtenářské potřeby své akademické obce. A to je množství srovnatelné s počtem titulů v našem souborném katalogu periodik, pokud bychom počítali tituly takových časopisů ve fondech všech našich knihoven dohromady. Kolik a kterých právě může nakupovat naše i nejbohatší krajská knihovna?

Funkce těchto našich veřejných knihoven měly by mít své těžiště jinde než ve vědě a technice. Na jedné straně, pokud už jde o vědecko-informační služby, mohou se stát (a kromě nich také další velké regionální knihovny) univerzálními, odborné veřejnosti sloužícími rešeršními a v návaznosti na to i formou DDS (dokumentových dodavatelských služeb) zprostředkovatelskými centry k získávání primárních dokumentů pro svůj okruh čtenářů, resp. uživatelů. Na druhé straně však jejich těžiště je a bude v jiných oblastech služeb. Jednak jde o čtenářskou občanskou obec, která je navštěvuje, a té samozřejmě zpřístupňují ze svých fondů zejména literaturu obecně žádanou z hlediska kulturních, osvětových a také všeobecně vzdělávacích

potřeb, včetně legislativy. Na druhé straně jde ovšem o zpřístupňování specifických „regionálních“ informací všeho druhu. Mimoto jsou tyto knihovny nadány ze zákona povinností sloužit celému knihovnictví kraje, všem veřejným knihovnám, resp. veřejným knihovnickým službám v kraji, a to ve prospěch zabezpečení knihovnických a občanských informačních služeb, v nichž jsou obecní a městské veřejné knihovny naprosto nezastupitelné. Právě tak, jako je Národní knihovna České republiky nejen knihovnou svých čtenářů a výsostným archivem všech bohemičů, je současně také servisní organizací českého knihovnictví svým výzkumem, metodickou podporou a třeba i českým souborným katalogem. Obdobně krajské knihovny jsou tu také jako servisní organizace sloužící všem knihovnám v kraji, ve prospěch jejich služeb občanské veřejnosti daného regionu.

Veřejná knihovna jako taková se dnes stává **významnou regionální institucí** i proto, že právě **kvalifikační zaměření** jejího personálu (často se dnes pro to používá termín „kompetence“) nejvíce odpovídá (mělo by odpovídat) z hlediska moderního pojetí informační a současně kulturně politické podpory rozvoje společnosti požadavkům doby: **vysoká počítačová a informační gramotnost v prostředí internetu a zároveň vysoká kulturní vzdělanost**. Navíc ještě pro její vedení **vysoká úroveň manažerských schopností zejména ve vztazích vně organizace – ke zřizovateli, což je obec, kraj nebo ministerstvo**. Jde o vesměs samostatné právní subjekty čelící na jedné straně nadřízeným orgánům a na druhé straně veřejnosti. A navíc čelí dosud v mnoha případech nezájmu, vyplývajícímu ze zaostalosti jak ve vnímání kultury a vzdělanosti, tak ve vnímání významu počítačových a telekomunikačních technologií, zkráceně – internetu. To vyžaduje na vedení veřejné knihovny umění dříve často zanedbávané disciplíny marketingu, ale často přímo boj za informatizaci společnosti. Ta totiž není jen v odborných informacích, ale, jak nám ukazují někteří zahraniční autoři z oblasti humanitního vzdělávání, např. **Pierre Lévy** v pozoruhodném díle o humanitním rozměru soudobé výpočetní a telekomunikační techniky „Kyberkultura“, stále více v kultuře a ve všech formách mění. Troufám si říci, že moderní počítačové a síťové technologie jsou pro veřejné knihovnictví ještě větším a využitelnějším přínosem, než je tomu v knihovnách sloužících ve vědě a technickém rozvoji.

Občany jsou samozřejmě i odborníci. Také ti, ovšem samozřejmě ve svém volném čase, jako celá občanská veřejnost, jsou, ať už reálnými, nebo potenciaálními uživateli veřejných knihoven. Z hlediska svých občanských, kulturních a zájmových informačních potřeb jsou jejich čtenáři, právě tak, jako jsou čtenáři, posluchači a diváky hromadných sdělovacích prostředků. Svoje odborné informační potřeby ale uspokojují jinde a jinak.

K uspokojování těchto potřeb se vytvořil celý globálně působící a lze říci, že dobře prosperující, **informační průmysl**. Jeho institucionální strukturu tvoří nejen komerčně podnikající nakladatelé tištěných publikací, ale zejména producenti informačních databází, databázová centra, dokumentové dodavatelské služby (DDS) a také malé až středně velké informační zprostředkovatelské firmy (information consultants). S veřejnými knihovnami má tento průmysl nikoli jen jediný spojující článek, a to v nakladatelstvích, která publikují právě tak odbornou, jako uměleckou a populární literaturu, ale také v producentství databází orientovaných na kulturu, umění a také na občansko-správní dokumenty a v průmyslově se chovajících, globálně působících knihovnických počítačových servisních centrech, jako jsou např. OCLC nebo BLDSC. A je to právě dosud knižní trh, který i v průmyslově nejvyspělejších zemích náleží k obchodně nejúspěšnějším resortům, včetně už také své digitalizované části, která se stále více a více rozšiřuje. Nicméně existuje podstatný rozdíl v tom, co a jak mohou využitím prostředků výpočetní a telekomunikační techniky nabídnout veřejné knihovny, a co knihovny sloužící specifickým odborným informačním potřebám.

Především: vydávání a šíření odborné literatury postupuje směrem k digitalizaci nepoměrně rychleji, než je tomu u literatury umělecké a populárně naučné, snad jen kromě encyklopedií. Pokud jde o rozhodující prostředí kybernetizované sféry komunikace informací – internet, i zde se projevuje velmi zřetelný rozdíl mezi tím, jak je využitelný pro veřejné knihovnictví a jeho prostřednictvím pro veřejnost, a jak jej využívají ke svým pracovním potřebám odborní uživatelé. Zatímco pro veřejnost je tu tzv. otevřený, resp. viditelný internet, zpřístupňující celé moře dat, informací a stále ve větší míře také celá díla na bezplatně přístupných webových stránkách, pro odborné informační zdroje je nutné vstoupit do tzv. hlubokého, neviditelného internetu, kde jsou informace blokovány přístupovými hesly a kde samozřejmě jde o bezplatný přístup jen zcela výjimečně. Když jsme na přelomu století stavěli pro akreditaci nový program „Informační studia a knihovnictví“ na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a samozřejmě jsme respektovali rozdílnost požadavků na vzdělání pro veřejné knihovny a pro knihovny a informační systémy sloužící vždy specifikovanému okruhu profesionálních uživatelů a zákazníků v kterémkoli sektoru společenské práce, vyšli jsme ze zásady, že **počítačová a telekomunikační technika a technologie se mírou intenzity využití v obou hlavních profesních větvích knihovnického povolání naprosto neliší**. Nejde o samotnou míru využití, ale co je rozdílné, to jsou způsoby a formy aplikace této technologie v nadstavbových, nejkvalifikovanějších činnostech obou směrů knihovnické profese. Nad knihovnickým základem či jádrem, tvořeným už

uvedenými funkcemi dnešních knihovnických softwarových systémů, se klene významná kvalifikační nadstavba, která je v obou větvích velmi rozdílná. A vlivem nástupu internetu a jeho softwarových prostředků dochází v knihovnictví ještě k většímu **prohloubení rozdílů** v koncepčním pojetí, nikoli přiblížení, jak by se to na první pohled mohlo zdát. Dramatické změny právě v základním paradigmatu knihovnických služeb vykazuje zejména situace v knihovnách sloužících odborníkům, především ve vědě a technickém rozvoji. V zahraničí se stále více sleduje vyvíjející se vztah jejich čtenářů právě k primárním informačním zdrojům, které už nejsou součástí fondů jejich knihoven, ale jsou on-line dostupné v digitálních knihovnách na vzdálených serverech. A ty jsou provozovány už nikoli jako fondy k bezplatnému půjčování, ale ke zpoplatněnému už i prohlížení, natož k získání importem na klientskou stanici čtenáře. Jako by si ty dokumenty (samozřejmě především články v odborných časopisech) čtenář jednotlivě kupoval, přičemž si nekupuje předplatné časopisu. Také knihovny tyto časopisy stále ve větším procentu nepředplácejí pro své čtenáře v tištěné formě, ale předplácejí pro ně jen prohlížení a import článků z určitého spektra elektronicky vydávaných periodik a jiných druhů literatury, která se k tomuto způsobu využívání hodí.

Budoucnost knihoven (a knihoven)

Především si odpuštěme otázku o přežití knihoven, kterou si nejen knihovníci v souvislosti s digitalizací a elektronizací mezilidské komunikace už desítky let kladou. V čase, k jehož horizontu dohlédneme, samozřejmě přežijí. Přežijí jak knihovny veřejné, tak i ty, které slouží odborné práci. Jde však o to, jak které, neboli – jak se které musí změnit, aby přežily. Zdá se však, že i dnes jen tušené mediální formy literatury a jakýchkoli informačních „komunikátů“ nakonec budou muset tak, jako už dnes, tvořit, aby byly společensky využitelné a k tomu účelu nezbytně **odborně uspořádané**, určité formy knihoven. Už je to zase několik let, co se vynořila jakoby pro knihovny poplašná zpráva o produktu nazvaném „Cybook“. Charakterizován byl jako „šedá elegantní tabulka, velká jako nejběžnější formát klasické knihy“. Na její obrazovce si kdekoli, budeme-li ji mít s sebou, můžeme otevřít kteroukoli ze zhruba stovky knih v této „kyberknize“ uložených, třeba s barevnými ilustracemi a dokonce si budeme moci zvolit velikost písma. Bude samozřejmě možné připojit tuto „knihu“ přes náš mobil, kdykoli si vzpomeneme, také k internetu, a četbu si doplňovat jakýmkoli informacemi či komunikací s dalšími lidmi, s nimiž bychom se třeba o své dojmy ze čtení chtěli podělit. A samozřejmě si tuto knihu/knihovnu může-

me telekomunikačně doplňovat, resp. aktualizovat. Odkud? No samozřejmě z knihoven, i když kybernetických a v kyberprostoru.

Po této zprávě se však dosud vlastně nic, co by se podobalo být jen málo znatelnému přechodu obyvatelstva od knihy a časopisu ke „kyberknihám“, neudálo. Byli jsme jen svědky hromadného rozšíření mobilů. Ty ovšem knihu ani časopis nenahradí. Zploštily se obrazovky počítačů, zlehčily se laptopy, ale po elegantních destičkách na klíně cestujících v metru či v postýlkách čtenářů detektivek ani vidu ani slechu. Nicméně, i když jsem přesvědčen, že k nim jednou dojde, jsem také přesvědčen, že to existenci knihoven neohrozí. Pokud jde o veřejné knihovny, a tam se možná může směr úvah o vlivu takového vynálezu ubírat, je tu především otázka ceny. Ta bude v porovnání s koupí tištěného románu u jeho digitální podoby přetážená z elektronické knihovny příslušného nakladatelství možná nižší, než je dnes cena klasické knihy v knihkupectví, přesto ale citelná. Ovšem s „náklady“ na výpůjčku tištěného románu ve veřejné knihovně nesrovnatelná.

Při těchto úvahách je třeba ještě zdůraznit, že je to právě forma zobrazení, resp. podoba zobrazovacího přístroje nahrazujícího klasická tištěná média, které jsou pro uplatnění digitálních dokumentů jako předmětu čtení a nikoli jen prohlížení, rozhodující. CD-ROM nebo nověji DVD se jako knihovny do stolních PC a laptopů zatím neuplatňují. To, co je jejich obsahem, s knihovnickými fondy souvisí pramálo. Jde v totálně převažující většině o zábavu založenou na počítačových hrách, nebo o hudbu a dramatické umění (i neumění). Ke zobrazení děl určených nikoli pro posluchače a diváky, ale pro čtenáře, zatím sice dochází kdykoli otevřeme příslušné stránky elektronických, resp. digitálních knihoven či knihovniček, ale ty ještě stále své pravidelné a zaujaté konzumenty nenašly ani ve vědecké, ani v laické komunitě. Nicméně - kdo ví, jak to ještě bude trvat dlouho. Věk „paperles society“ se už předpovídá kupodivu hodně dlouho.

Předpovídání budoucnosti a současnost

Primát v postižení a pojmenování nové éry společenského vývoje, předznamenané rozvojem informační techniky a technologie, je však přisuzováno americkému sociologovi, emeritnímu profesoru Harvardovy univerzity a členu Americké akademie umění a věd - **Danielu Bellovi**. Jde o sociologa, který byl pro své nekonvenční vidění moderního světa v 80. letech minulého století zařazován ve studiích klasifikujících nejvýznamnější intelektuály mezi první desítku (top ten) v "American Intellectual Elite". Už v roce 1973 publikoval zásadní dílo analyzující důsledky racionalizace a prudce se zvyšující efektivity lidské práce, jestliže jsou využity moderní

počítačové a telekomunikační prostředky a jejich prostřednictvím především nové poznatky. Tato studie, příznačně nazvaná "Nástup postindustriální společnosti" (The Coming of Post-Industrial Society), vystihla hlavní atributy nadcházející sociální stratifikace. Tu však situoval až do údobí po roce 2000, tedy vlastně do dneška. Prognostické schopnosti Daniela Bella můžeme tedy posoudit už nyní, právě po uplynutí čtvrtstoletí poté, co už v roce 1980 ve studii věnované sociálním rámci pojmu „informační společnost“ pracoval s výrazy jako „elektronická knihovna“, „bezpapírový úřad“ nebo „informační průmysl“ a také vztahem mezi uživatelem a systémy pro vyhledávání informací. To vedlo k nepochopení a odsudkům Bellova díla mezi knihovníky. Některé autory přivedlo studium tohoto díla až k domněnce, že jde o likvidaci knihoven v důsledku vývoje k budoucí "bezpapírové společnosti", jak to nazvali. Ale to se dosud nepotvrdilo. I když...

O tom, že se využívání už jen elektronických forem odborné literatury zejména v akademickém světě v posledních několika málo letech prudce zvyšuje, svědčí např. poslední studie v časopisu *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*. Případová studie **Paoshan W. Yue** a **Millie L. Syringové** analyzuje vývoj tohoto jevu ve vztahu k meziknihovní výpůjční službě na University of Nevada. Dospěla k velmi zajímavým poznatkům. Zatímco se od roku 1999, kdy univerzitní knihovny zahájily předplatné kromě tištěných také elektronických časopisů, v následujících čtyřech letech snížil počet titulů těch tištěných z 4.800 na 4.596, počet elektronicky dostupných titulů pro univerzitu se téměř zdvojnásobil a už od počátku výrazně převýšil objem souboru odebíraných tištěných časopisů, a to z 8.500 až na 14.537. Mimochodem – asi takový počet titulů v tištěné formě by představoval veškerý sortiment odborných časopisů, odebíraných ze zahraničí všemi českými knihovnami dohromady. Ještě zajímavější je statistika vztahující se na vývoj obliby elektronicky dostupných publikací a jejich importování akademickou obcí nevadské univerzity. Od roku 2000, kdy byla pro tyto čtenáře otevřena elektronická knihovna Elsevier online Journals, bylo v následujících čtyřech letech namísto klasických meziknihovních výpůjček (a také výpůjček tištěných časopisů z vlastních fondů univerzitních knihoven) realizováno zpřístupnění celkem 142.394 článků. Z tohoto počtu si čtenáři nechali téměř 50% statí vytisknout a zbývající, o něco větší část takto zpřístupněných informačních zdrojů, už využili jen v elektronické formě. O schopnosti adaptability čtenářů na digitální dokumenty na úkor tištěných v akademické oblasti (a nepochybně i v jiných profesionálních sférách) svědčí také progresse růstu požadavků na přístup do elektronické knihovny Elsevier a její reálné využívání. Z původně 17.274 importovaných článků v roce 2000 se celkový počet takto vyžádaných do-

kumentů zvýšil do roku 2004 více než trojnásobně – na 52.809. Přitom nejde mezi americkými právě o příliš velkou univerzitu – studie udává počty 3.204 studentů magisterských a vyšších studijních programů, 12.330 frekventantů bakalářských studijních programů a 1.489 učitelů a vědeckých pracovníků, tvořících zaměstnaneckou část akademické obce.

Výzvy budoucnosti

I přes všechny pochybnosti vyplývající především z digitalizace a tím „mizení“ dokumentových fondů kdesi v kybernetickém prostoru, v počítačových sítích a serverech, vzdálených od knihoven, které, jak bylo řečeno, existují jako styčné body mezi čtenářem a dokumentovým fondem, jsou knihovníci i v těch nejvyspělejších a nejkybernetizovanějších zemích stále o přesvědčení o nezpochybnitelné budoucnosti knihoven. Tím nejpřesvědčivějším argumentem je ještě dnes, a to pro všechny typy knihoven, přetrvávající záplava tištěných publikací, včetně knižní vědecké a odborné literatury (např. němečtí knihkupci a nakladatelé vykazují svůj obor podnikání s převahou tiskovin dokonce na 5. místě co do objemu obrátu mezi všemi tržními sektory). Lze říci, že tato skutečnost vede k přesvědčení o budoucnosti nejen veřejných, ale i odborných knihoven, i když u těch druhých ne už tak stoprocentně. Přesto se přece jen stále opakuje otázka, čím je a čím bude knihovnictví v prostředí stále intenzivněji vše prostupujícího kybernetického prostoru. Otázka nabývá na významu v souvislosti s koncepcemi budoucího charakteru práce knihoven a od ní odvozených důsledků v knihovnické profesi. Je však s podivem, že se i v úvahách renomovaných odborníků toto zásadní kritérium, zcela radikálně orientující veškeré úvahy o současnosti a budoucnosti této instituce a s ní související profese, opomíjí rozlišení, o jakých to právě knihovnách a o jakém to knihovnictví uvažujeme. Tato diskuse nebude také možná nikdy uzavřena, protože dokumenty, včetně krásných knížek, se tisknout a hlavně číst na papíru s největší pravděpodobností nepřestanou. Na druhé straně však bude asi podstatný díl veškerého písemnictví uložen a zpřístupňován v digitální formě, prostřednictvím všeobecně dostupných servisních systémů pracujících ve vše objímajících počítačových a telekomunikačních sítích. Objevil se fenomén „informační superdálnice“ tvořící páteř „globální informační infrastruktury“ a my ať chceme nebo nechceme, čelíme rostoucí možnosti našich čtenářů namísto v knihovně získat přístup k publikaci doma nebo ve své kanceláři prostřednictvím stále dostupnější klientské stanice nekonečné sítě stále vstřícnějších serverů.

Jde však o to, abychom tyto otázky o budoucnosti knihoven chápali nikoli ve smyslu buď a nebo, ale jako výzvu našemu oboru a povolání. To co

do budoucna celé knihovnictví jako výzva spojuje, vyjádřila už v roce 1994 **Karen Drabenstottová** jako využití jedinečné příležitosti uchovávat digitálně a tudíž v každé jednotlivosti globálně přístupné poznatkové a kulturní bohatství naší civilizace. Je to myšleno tak, že už současné světové knihovnictví může využít myšlenky, v témže roce přednesené viceprezidentem USA Albertem Gorem na konferenci Mezinárodní telekomunikační unie v Buenos Aires o vybudování „GII“, neboli globální informační infrastruktury, která by na bázi všude přítomného internetu také všude zpřístupnila veškeré publikace, které jsou dosud uzavřeny ve zdech „kamenných“ knihoven. Ta výzva je k digitalizaci fondů, které knihovny, ať vědecké, odborné, nebo veřejné, vlastní a mohou je zatím půjčovat v tištěné formě jen v lokálně omezeném okruhu svého působení. Gore tehdy vyzýval vlády všech zemí světa, aby se přičinily o zavedení internetu nejen do každé školy, ale také do každé knihovny. V souladu s americkou politikou byla tato výzva zaměřena především do veřejného knihovnictví, protože v té době v odborných a vědeckých knihovnách internet ve většině zemí (a někde i v málo rozvinutých) zaveden byl. V naší zemi se dostalo vládního vyslyšení této výzvy pro veřejné knihovny až ke konci tisíciletí, ale dnes jsme v internetizaci i řady malých knihoven v obcích postoupili přes překážky, kladené stále ještě neúměrně vysokými cenami telekomunikací, relativně daleko. I v soudobém gigantickém projektu **Google** jde sice o digitalizaci a on-line zpřístupnění fondů knihoven všech kontinentů a hlavně pro všechny kontinenty bez rozlišení na odbornou a uměleckou literaturu, ale při důrazu na právě Googlem vyvinutou technologii zpětného vyhledávání v nekonečném moři plných textů i jiných mediálních forem dokumentů půjde, nehledě na zatím nepřekonané jazykové bariéry, de facto především o přístup odborníka k pokud možno relevantní informaci.

Výzva k přechodu knihoven do digitálního světa komunikace dokumentů je dvojsečná. Jinak je třeba chápat tendenci rozvoje elektronických knihovních fondů a jejich využívání ve veřejných knihovnách a jinak v knihovnách sloužících odborníkům v jejich pracovních informačních potřebách. Např. **Karen Markeyová** se v obsáhlé stati věnované problémům stavby curricul vysokoškolských knihovnicko-informačních vzdělávacích programů v USA dopouští chyby už v tom, že v souvislosti s digitalizací vidí sice úlohu knihovníků také v indexaci a vytváření metadat pro vyhledávání informací v databázích, ale přitom nerozlišuje, co právě pro vyhledávání informací znamenají producenti informačních databází, co řešeršerši sloužící odborníkům a co knihovníci, budující, katalogizující a zpřístupňující také digitální, ale především až primární fondy jako skutečně finální výstupy z knihovnických systémů. Která knihovna dnes indexuje

vědeckou a odbornou literaturu, jestliže v řadě globálně působících databázových a knihovnických on-line servisních centrech je vždy vše, co vyjde (a také téměř vše už desítky let publikované a v případě „katalogu katalogů“ WorldCat v OCLC dokonce díla stará i přes 2 tisíce let), profesionálně zpracováno nikoli v knihovnách, ale v tisících informačních databázích, produkovaných jejich vysoce specializovanými nakladateli nebo zpracováváných centrálně k tomu personálně dostatečně vybavených institucích? Ano, přes už relativně dobře pracující selekční softwarové systémy, vyhledávající v plných textech dokumentů v prostředí www, stále se ukazuje potřeba lidského – indexátorského zásahu do tvorby metadat jako zprostředkovatelského prostředku při vyhledávání informací a tím zprostředkované nakonec dokumentů. Ale ani ve slavném WorldCatu, natož v běžném knihovním katalogu, už nevyhledáváme, pokud jdeme s dobou, jiné informace, než kde se nachází dokument, který nese informace, které hledáme, a který jsme již při tomto vyhledávání našli v metadatových bibliografických databázích. I OCLC k tomuto účelu vyšlo těm, kteří vyhledávali informace na základě tematických požadavků, vyšlo vstříc vybudováním zvláštního **bibliografického databázového systému**. Původně byl nazván EPIC, ale dnes se jmenuje velmi případně „FirstSearch“, což vyjadřuje a přímo metodicky usměrňuje uživatele, že zde a **nikoli v katalogu má hledat nejprve**. Až potom, co bude vybaven nalezením identifikačních metadat dokumentů, které k získání informací, které jsou cílem jeho snažení, může následně zjišťovat, ve kterém fondu které knihovny se ony dokumenty nacházejí.

Nicméně i Markeyová nakonec stejně dospívá k závěru, že už dnes americké studijní knihovnicko-informační programy expandují mimo vlastní knihovnickou problematiku. Příznačné je už to, že i název těchto programů se mění z „knihovnických“ na „informačně knihovnické“ a uvádí také konkrétní názvy takových, knihovnictví přesahujících předmětů. A co je zatím ještě pro nás nejzajímavější, i když často ještě málo pochopitelné: odděluje skupinu těch, které směřují do vzdělávání pracovníků veřejných knihoven (např. „budování kulturních informačních zdrojů s využitím digitálních multimedií nebo „archivy a muzea“ a „informační systémy a sítě pro knihovny“) od skupiny předmětů pro přípravu pracovníků knihoven – v naší terminologii spíše už informačních středisek – sloužících odborníkům (např. „porozumění uživateli informací“, „organizace informací“, „informační prostředí“ a nebo „management informačních organizací“).

Výzvy budoucnosti pro knihovnictví jsou skutečně různé, tak jako je různé poslání různých typů knihoven. Ta zásadní příčina zamýšlení nad naší budoucností jako povoláním, které má oproti řadě jiných tak neuvěřitelně dlouhodobou tradici (směřující až do sedmého století před narozením Ježíše

Krista) je samozřejmě digitalizace a vznik kybernetického prostoru, otevíracího se nejen odborné, ale veškeré populaci. Je ale zřejmé, že tyto výzvy posunují naši profesi v obou směrech za její dosavadní hranice. Tím chci říci, že nejen v „neveřejném“ knihovnictví, ale právě tak i v knihovnictví zaměřeném na služby veřejnosti, jde o posun v odborných činnostech nad ty, které byly až dosud chápány jako knihovnické. Právě tak, jako se nad standardní knihovnické práce ve vědě, výzkumu, průmyslu a službách vyvinuly moderní nadstavbové informační metody a technologie, s knihovnictvím už zdánlivě nesouvisející, také v oblasti veřejného knihovnictví postoupily požadavky na služby podstatně náročnější, než jsou akvizice, katalogizace, organizace fondů, bibliografie a výpůjčky. Jestliže se hovoří o službě občanům a má se tím na mysli v tomto směru skutečně dobře fungující veřejná knihovna, pak její vedoucí pracovníci musí působit v dané lokalitě také jako jedny z vůdčích kulturních osobností, podílejících se významně na organizování vhodné náplně volného času občanů všech věkových kategorií, včetně práce s dětmi a mládeží. A navíc musí být současně schopni vytvářet a spravovat automatizovaný knihovnický systém (jako systémoví knihovníci) včetně jeho síťových verzí, a organizovat poskytování veřejných informačních služeb nejen v kultuře a umění, ale i pro běžný hospodářský a politický život v místě, kde občan jako uživatel veřejné knihovny žije. Pokud jde o vzdělání, vyžaduje se samozřejmě vysokoškolské na nejvyšších aprobačních stupních, opět nejlépe v kombinaci s informatikou a dalšími, zde však nejlépe kulturně nebo sociálně orientovaných oborů. Rozdíl oproti knihovně, sloužící v rámci pracovního procesu svých uživatelů, je v tom, že i v souvislosti s výpůjčním protokolem by ve veřejné knihovně měla být pro občany a děti zajištěna kvalifikovaná konzultace schopná doporučit literaturu a také vést čtenáře kybernetickým prostorem k dokumentům a informacím, které by sám obtížně vyhledával. Nejde však o informace potřebné k odbornému studiu a výkonu zaměstnání. Ty už si musí čtenář – v tomto případě uživatel informačních a knihovnických služeb, získávat v zaměstnání, kde za uspokojení jeho informačních potřeb ve vlastním zájmu odpovídá zaměstnavatel, zatímco za uspokojování občanských informačních potřeb odpovídá (aniž si to často uvědomuje) volené zastupitelstvo obce, kraje i státu.

Je zřejmé, že naprosto jiné nároky, a to nejen co do profesního vzdělání, ale také co do osobnostních vlastností personálu, vyžadují knihovny, jejichž posláním je být kulturním centrem a zároveň jakýmsi referenčním informačním střediskem pro úplně všechny obyvatele příslušné lokality, od dětských let do pozdního stáří, než jaké jsou kladeny na informační pracovníky sloužící uzavřené komunitě instituce a podléhající odborným požadavkům

na odborné bibliografické, dokumentační a rešeršní služby a zejména pak na jejich nadstavbové složky, jako jsou moderní metody informačních analýz např. typu CI (competitive intelligence). Je příznačné, kam až zavedlo knihovníky jako informační profesi tradicionalistické lpění na pojmu knihovna a knihovnictví (library/librarianship) v anglosaském světě. Na rozdíl od kontinentální Evropy a také vyspělých latinsko-amerických a asijských zemí se zde až do současnosti neprosadila původně už v první polovině minulého století logicky vzniklá koncepce zakladatele moderního pojetí informačních služeb ve vědě a technice **Paula Maria Otleta**. V jeho pojetí se jako nezbytná nadstavba knihovnictví a bibliografie, odpovídající potřebám odborníků ve 20. století, musela zákonitě prosadit tzv. „dokumentalistika“. Nejde jen o pojem „dokument“ oproti pojmu „knih“ jako „biblos“ a od toho odvozené termíny „knihovna“ a „bibliografie“. Otletovi šlo o dokumentaci **poznatků**, nesených nejen knihami, ale zejména úplně jinými druhy tiskovin a tudíž obecně dokumentů. Tomu odpovídal vznik dokumentačních a později informačních středisek, a to jednak mimo knihovny a jednak se zahrnutím knihovny jako své součásti. U nás se takto prosadila koncepce inženýra **Sávy Medonose**, jehož odkaz byl nedávno výborně vyložen a dokumentován **Josefem Schwarzem** v časopisu Národní knihovna. Není divu, že „objev“ skutečnosti, že v oblasti informačních služeb ve vědě, technickém rozvoji a stále více i v podnikovém managementu jde spíše než o knihovnu o informační středisko a také zcela neknihovnické profese, byl učiněn, bohužel, až ve druhé polovině 90. let minulého století, i v USA. Najednou se objevilo i několik článků v amerických knihovnických časopisech, např. **Neilův** z roku 1997, diskutující pojem nazvaný „**L-word**“, a to v souvislosti s názvy fakult a kateder orientovaných na knihovnicko-informační vzdělávání. A např. tajemník americké Association of Special Libraries na semináři v Praze v roce 2004 vyzýval k diskusi o tom, že někteří členové této společnosti se ptají, zda jsou ve správné organizaci, když sice slouží informacemi odborníkům jako svým koncovým uživatelům, ale nejsou knihovníky. V časopiseckých diskusích o slově „knihovna/knihovnictví“ v názvech studijních programů a také vysokoškolských učilišť někteří američtí autoři dokonce navrhovali to slovo vypustit a nahradit jej např. výrazy jako „competitive intelligence“. To považují za příkladný postoj podle přísloví „vylít vaničku i s dítětem“.

Naštěstí, a ukazuje to už zmíněná studie **Karen Markeyové**, která mapuje skutečnost až do roku 2002 a jistě zcela záměrně hned na začátku statisticky zachycuje právě stav názvů amerických vysokoškolských fakult a kateder s knihovnicko-informačním zaměřením, stále ještě přímo totálně převažují školy, které „L-word“ ze svého názvu nevypustily. Ale je zajíma-

vé, že už v té statistice autorka rozlišuje školy, jejichž název tím slovem začíná (Library and Information Science/Studies s celkem 30 výskyty oproti Information and Library Science s pouhými třemi výskyty) od těch, které slovo Library či Librarianship postrádaly (nalezla jich celkem pouze 8), a také, jak lze z textu vyčíst, s viditelným uspokojením dodává, že to slovo mezi roky 2000 a 2002 žádná škola už ze svého názvu nevyпустиła. Domnívám se, že školy, kde se knihovnictví vyučuje, mají to slovo v názvu mít. Něco jiného platí pro ty vzdělávací instituce, které sice nemohou základy práce s dokumentem a tudíž základní knihovnické funkce ze svých osnov vypustit, ale mezi cílovými profesemi, k nimž studenty připravují, nejsou knihovnická, ale jiná informační (avšak nikoli informatická) povolání.

Často se setkávám s tím, že je zdůrazňování rozdílnosti minimálně dvou větví knihovnického povolání špatně chápáno, jako podceňování toho pravého, jednoho a všeobjímajícího knihovnictví. Opak je pravdou. Nerozlišení škodí na jedné straně profesím, jež se musí ztotožnit s vědeckovýzkumnou sférou zcela specifickými službami, které se ve veřejných knihovnách nemohou uplatnit. Naopak veřejné knihovny vystupují (na rozdíl od knihoven a informačních středisek na školách, v institucích a podnicích) v obci, kraji i ve státě jako svébytné právní subjekty znamenající významná centra kultury, všeobecného vzdělávání a také jako občanská informační střediska. Na rozdíl od knihoven, které tvoří součást vědecko-informačních pracovišť, vytvářejí vlastní strategii v akvizici a v typech služeb. Moderní veřejná knihovna musí stavět na osobním kontaktu knihovníka a uživatele. Nesmí se stát, jak se dnes někde o to knihovníci snaží, jakousi anonymní samoobsluhou. A to bez ohledu na vzrůstající uživatelskou vládnost elektronických katalogů a rostoucí podíl fondů ve volném výběru. Právě skutečnost, že mají sloužit zejména občanské veřejnosti, která není speciálně vzdělávána a zběhlá v selekci informací, dávají knihovníkovi těchto občanských institucí vynikající příležitost odborné práce se čtenářem. Osobnost vedoucího pracovníka veřejné knihovny se pak profiluje ve veřejných občanských funkcích. Je partnerem orgánů místní samosprávy a v případech krajských, zemských či národních knihoven partnerem správních a vládních orgánů státu.

Závěrem

Zamýšlíme-li se nad budoucností knihoven, musíme si uvědomit, že knihovnictví není jedno. Má více tváří, odpovídajících dnešnímu prostředí, v němž se rozvíjí. Rozhodující je nikoli technika a technologie, ale poslání instituce, kde se knihovnické aktivity provozují. Ano, všechny knihovny musí provádět akvizici dokumentů, katalogizaci (i když v podmínkách sdí-

lených souborných katalogů na internetu je to úplně jiná katalogizace než dříve), zpracovávají a využívají se bibliografie a ve většině knihoven se dokumenty půjčují (v elektronických knihovnách jde o jiný typ služby, i když se stejným cílem, jako je výpůjčka). Je však rozdílné poslání a od toho odvozené činnosti velkých veřejných knihoven typu národních, státních, zemských nebo krajských, od veřejných knihoven typu městských, obecních nebo místních. Zcela jiné poslání, ale také postavení, mají knihovny, které jsou součástí institucí zaměřených na vzdělávání nebo na výzkum a vývoj, na podnikání, obchod a management včetně státní či místní správy.

Už jednou, před několika lety, jsem v diskusi s diskusí vedenou v našich knihovnických časopisech napsal, že otázka "přežijí knihovny v elektronickém věku?" je sice žurnalisticky efektní, ale odborně chybně formulovaná. Chceme-li na ni odpovídat, aniž se zeptáme, "které typy knihoven a které jejich služby?", dopouštíme se zjednodušení blížícímu se až diletantství. Předně musíme od sebe odlišit kategorii knihoven sloužících svými specializovanými odbornými literárními fondy oborově vymezeným uživatelským skupinám v rámci informačního zabezpečení jejich vědecké, výzkumné, vývojové, lékařské, manažerské a správní, obchodní a podnikatelské, projektové a konstruktérské činnosti, a knihovny sloužící ze samé podstaty své existence jako regionální občanská kulturní a informační centra všem čtenářským kategoriím, od dětských po seniorské, a také místním příslušníkům minoritních etnických skupin, handicapovaným občanům, prostě všem.

A které knihovny přežijí současnou „digitální revoluci“? Jsem přesvědčen že nejenže většina ano, ale navíc už dnes vznikají a v budoucnu budou vznikat i nové typy knihoven – knihovny elektronické, resp. digitální. Ale některé knihovny podle mého soudu nepřežijí. **Jsou knihovny, jejichž základní služby jsou digitální revolucí bytostně ohroženy. Jsou to pracoviště na vysokých školách, v organizacích a podnicích, která působí jen jako půjčovny odborné literatury.** V této kategorii dochází vlivem digitalizace k transformaci dnes ještě převažující práce na tvorbě, správě a výpůjčních službách sbírek tištěných dokumentů ve prospěch práce s digitálními dokumenty na počítačových serverech. Zde se specializace akviziční, katalogizační a výpůjční (spíše dodavatelská ve smyslu DDS), vyvíjí směrem k přenesení všech těchto aktivit do kybernetického prostoru. Představa knihovníka anglicky pojmenovaného "cybrarian", ovládajícího všechny tyto činnosti pro uživatele třeba z domova, a také čtenáře, který navštěvuje jeho knihovnu tím, že on-line vstoupí do příslušné databáze ze svého počítače, není už ze světa sci-fi. Zejména vědeckotechnická literatura

je digitalizací "napadena" neporovnatelně nehlouběji a tento trend bude zcela jistě postupovat v nejbližší budoucnosti ještě rychleji než dosud. V některých vědeckých knihovnách už i u nás mizí sbírky tištěných časopisů na úkor jejich on-line dostupných digitálních verzí. Už před lety jsem napsal, že sázet na budoucnost knihoven, zakládajících si hlavně na správě a půjčování klasické vědeckotechnické literatury, není asi tou nejlepší cestou k úspěchu.

Nelze jinak, než tyto knihovny přeměnit na vědecko-informační střediska. Ovšem nejen podle názvu, ale podle podstaty jejich činnosti. Ta by se měla soustřeďovat do rešeršních a navazujících informačně analytických služeb. Zde už není od věci hovořit o CI, o studiích typu bench marking, o studijně rozborových pracích, o vstupu informačního specialisty/knihovníka do výzkumu a vývoje jako člena týmu, plnění významnou úlohu racionalizace a zkvalitňování výzkumné a vývojové práce. A musí jít i o projektanty, realizátory a správce provozu specializovaných informačních systémů v podnikovém managementu a marketingu a také ve společenské správě, to znamená na úřadech všeho typu, a také, a to v neposlední řadě, v masmédiích. **Nevzdávejme, jako už prapůvodně knihovnická profese, tak lukrativní prostor pro uplatnění právě jádra naší odbornosti, což je práce s informacemi, jiným profesím, zejména informatikům, kteří dnes, kdy jde současně o výpočetní a komunikační techniku a technologii, naše místa tak rádi zaujmají!** Nestavme humanitní orientaci, která je významná pro veřejné knihovnictví, proti nehumanitní, která je stejně významná zase pro jiný typ knihovnické a informační služby! **Nevzdávejme se, i když jsme orientováni ve veřejném knihovnictví hlavně humanitně a sociálně, hlubokých znalostí informatiky, protože všichni, jako informační profesionálové musíme ovládat profesionálně také soudobou počítačovou informační techniku! A diferencujeme mezi knihovnami veřejnými a ostatními informačními institucemi a pracovišti, protože jejich sjednocování či spojování ve jméno jednoty knihovnictví oběma stejně významným a dnes také komputerovaným profesím více škodí než prospívá!**

Literatura

BELL, Daniel. *The Social Framework of the Information Society*. In: Foster, T. (Ed.). *The Microelectronic Revolution*. Oxford : Blackwell, 1980, s. 500-549.

DRABENSTOTT, Karen M. *Analytical Review of the Library of the Future*. Washington, D.C. : Council on Library Resources, 1994. 161 s.

DRABENSTOTT, Karen M. *Current Educational Trends in Library and Information Science Curricula*. *Současné trendy vzdělávání v kurikulu knihovnictví a infor-*

mační vědy. In: CASLIN 2000: Education for Librarians / Vzdělávání knihovníků. Ed.: Dana Lošťáková. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 17-29, 91-102.

LÉVY, Pierre. Kyberkultura. Praha : Karolinum, 2000. 229 s.

Manifest UNESCO o veřejných knihovnách 1994. Čtenář, 47, (4) 1995, s. 126-127.

MARKEY, Karen. *Trends in the Information and Library Science Curriculum*. Journal of Education for Library and Information Science, 45, (4) 2004, s. 317-339.

NEIL, Infield. *Don't Mention the „L“ Word*. Information World Review, 124, (April 1997), s. 26.

SCHWARZ, Josef. *Sáva Nedonos – zakladatel, propagátor, dokumentalista*. Ikaros [online], březen 2004, dostupný na <http://www.ikaros.cz/clanek.asp?ID=200402008>

VLASÁK, Rudolf. *Knihovny a informační průmysl*. Duha „informace o knihách z Moravy“, 15, (2) 2001, s. 6-10.

VLASÁK, R.: *Nová paradigmatata knihovnictví*. In: Inforum: sborník [online], Praha : Albertina icome, 1999, dostupný na: <http://193.85.188.203/in-archive/inforum99>

YUE, Paoshan W., SYRING, Millie L. *Usage of electronic journals and their effect on interlibrary loan: A case study at the University of Nevada, Reno*. Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 28, (4) 2004, s.420-432.

Zpráva o zelené knize a o úloze knihoven v moderním světě. Ve: Knihovny současnosti'99. Brno, SDRUK 1999, s. 19-20.

Abstrakt

Sleduje se poslední vývoj pojetí oboru knihovnictví v kontextu informatizace společnosti, digitalizace dokumentové komunikace a rozvíjejících se specializací informačních oborů. Zdůrazňuje se diferenciací poslání a z toho vyplývající požadavky na kvalifikaci a schopnosti personálu ve veřejných knihovnách a naproti tomu v knihovnách a informačních střediscích sloužících v pracovním procesu uživatelů, kterým slouží.